

PEDAQOGİKA

UOT:37.

**İNKLÜZİV TƏHSİLİN REALLAŞDIRILMASINDA İNKLÜZİYA
MƏDƏNİYYƏTİNİN FORMALAŞDIRILMASI****Aslanova Yeganə Əli qızı****Gəncə Dövlət Universiteti, dissertant**aslanova.yegana@bk.ru<https://orcid.org/0009-0005-4360-2962>

Xülasə: Dünya təhsilinə uğurlu integrasiyasını təmin edən Azərbaycanın təhsil siyasəti çərçivəsində xüsusi qayğıya ehtiyacı olan insanların normal şəkildə cəmiyyətə integrasiyasının təmin edilməsində qətiyyətli addımlar atıldı. Cəmiyyət daxilində maarifləndirilmə işlərinin mədəni aspektləri nəzərə alınmaqla təşkil edilməsi nəzərə alınmalıdır. Dövlət Proqramları qəbul olundu, inklüziv təhsilin hüquqi-normativ bazası yaradıldı, bu prosesə ümumtəhsil və ali məktəblər qoşuldu, inklüziv təhsil mühiti üçün pedaqoji kadrların hazırlanmasında ciddi addımlar atılmaqdadır.

Inklüziv təhsil konsepsiyası təhsil prosesinin iştirakçıları və təhsil mühitinin humanist prinsiplərə əsaslanmasını tələb edir ki, burada korreksiyaedici və inkişafetdirici təlim prosesi yüksək keyfiyyətli pedaqoji kadrların iştirakını təmin etsin. Prosesdə cəmiyyət üzvlərinin fəal iştirakçıya çevrilməsi, təhsil prosesinin inklüziv mədəni təhsil prosesinə çevrilməsi üçün birgə fəaliyyət və mədəni düşünmə tələb olunur.

Açar sözlər: inklüziv təhsil, pedaqoji kadrlar, inklüziv mədəniyyət, humanist prinsiplər, qloballaşma.

Ключевые слова: инклюзивное образование, педагогические кадры, культура инклюзии, гуманистические принципы, глобализация.

Key words: inclusive education, teaching staff, culture of inclusion, humanistic principles, globalization

Müasir qloballaşan dünyamızda Qərbdən başlayan yeni demokratik proseslər cəmiyyətin daxilində insan fenomeninə yeni yanaşmaları təmin etdi. İnsan haqlarının və hüquqlarının müdafiəsi, insanlıq anlayışlarına yeni müasir və mütərəqqi baxışlar humanizmin ən yüksək dəyərləri ilə əsaslandırıldı. Təhsil siyasətinin yürüdüldüyü Boloniya prosesi çərçivəsində bir çox ölkələrin dünya mütərəqqi təhsil məkanına integrasiyası baş verdi. Azərbaycanda aparılan cəmiyyət və vətəndaşyonumlu islahatlarda yalnız ali təhsil deyil, təhsilin bütün sahələrində müasir dünya tələblərinə müvafiqlik öz yerini tapdı. Bununla yanaşı transformasiyada olan müasir cəmiyyətimiz tərəqqiyə istiqamətləndirilmiş hər bir yeniliyi həvəslə qəbul etdi. Beləliklə, insanlar arasında münasibətlər, ümumi sositumda baş verənlər fərqli formatda öz əksini tapdı. Cəmiyyətiizinin sositumədəni həyatı da fərqli çalarlarla parladi.

“Təhsil millətin gələcəyidir” - deməkdir Heydər Əliyev [2, 4]. XX əsrin sonu XXI əsrin əvvəlləri Azərbaycanda aparılan islahatlarda ən başlıca prioritetlərdən biri də təhsilimizin yeni şəraitdə təhsil alanlara istiqamətləndirilməsi və günün tələblərinə müvafiq təşkil edilməsi, ölkə rəhbərliyinin xüsusi diqqəti nəticəsində totalitar rejimin təhsil ənənələrindən “qopmaq” kimi vacib məqamlardan biri olmuşdur.

Ölkəmizdə gedən islahatlar anlamında cəmiyyətin demokratikləşməsi məramında, təhsilə yeni baxış müstəvisində xüsusi qayğıya ehtiyac olan insanların təhsilinə yeni bir işıq süzüldü. İnformasiya cəmiyyətinin elementi qismində çıxış edən inklüziv sositumda cəmiyyətin müxtəlif qruplarından olan insanları birləşdirməyə və birgə həyat fəaliyyətinin vəhdətinə meyilli olan cəmiyyətdaxili münasibətlərin, o cümlədən qarşılıqlı əlaqələrin əsas

növlərinə aid edilir. İnküziyanın müasir tərfi konkret deyil və müxtəlif sosial sahələrdə (təhsil, asudə vaxt, iş və s.) inküzivlik fərqli başa düşülür və fərqli şəkildə həyata keçirilir.

İnküziya çoxşaxəli anlayış olmaqla, mücərrədliyi ilə və elmi əhatəliyi ilə şərtlənir, baxılacaq elmi cərəvələri isə sosiologiya, fəlsəfə, ümumi və xüsusi pedaqogika, psixologiya, sosial psixologiya, insan davranışının biologiyası, etika və b. Bununla əlaqədar olaraq, müasir təhsil müəssisələrində yalnız integrasiya olunmuş tədris-tərbiyə fəaliyyəti əsasında tədris prosesinin müxtəlif subyektlərinin inküziv mədəniyyətinin formalaşdırılmasının mümkünlüyü barədə fərziyyə irəli sürülüb. Tədqiqatın əsas problemi müasir təhsildə inküziv mədəniyyətin formalaşmasının nəzəri və praktik aspektlərinin təhlilindən ibarətdir. Burada başlıca məqsəd - müasir şəraitdə təhsil prosesi iştirakçılarının inküziv mədəniyyətinin inkişafı üçün şəraitin yaradılmasıdır.

Cəmiyyətə inküziya mövzusunun tədqiqi müasir elmi və sosial dünyada mürəkkəb və aktual bir hadisədir. İnküziyanın aktuallığı onun qloballaşma prosesləri ilə əlaqəliliyi fonunda, ictimai münasibətlərin bütün subyektlərinə bərabər imkanlar verən təcrübələrin öyrənilməsi və həyata keçirilməsi prosesləridir. Müasir inküziya uzun müddət ərzində formalaşmış ideyalar toplusudur. Mədəni-ideoloji, etik, iqtisadi, siyasi cəmiyyətin inküziv ideya və prinsiplərinin müasir şəraitdə həyata keçirilməsi üçün daha geniş imkanların olması özünü göstərir. Psixofiziologiyasından asılı olmayaraq hər bir insan öz fəaliyyətini təmin etməklə, həyatın bütün sahələrində iştirakı hüququna malikdir. Hələ antik dövrün filosoflarının Sokratın, Platonun, Aristotelin əsərlərində cəmiyyətin tolerantlıq yönündə dəyişməsi cəhdləri aydın görünür: irqi, psixofiziki əlamətlər görə, bərabər hüquqlara görə və s. Qədim Yunan və Roma sivilizasiyalarında insan hüquqları haqqında təsəvvürlərin inkişafına aşağıdakı amillər təsir etmişdir: siyasi sistem və siyasət, dini baxışlar, lakin daha çox filosofların müəyyən bir problemə dair etik, estetik, siyasi baxışlarının formalaşmasında öz əksini tapmış, daha sonra ümumbəşəri rəyə çevrilmiş əsərləri və fikirləridir.

Bərabərlik haqqında düşüncələr pedaqoqların əsərlərində daha da dərin məzmunla təsvir edilmişdir, cəmiyyətin inkişafının sonrakı illərində humanistlər, filosofların əsərlərində (J.J. Russo, İ.G. Pestalotsi, S. Geinicke, L.S. Vıgotsky) “inküziya” anlayışının elementlərinin yaranmasına təsir göstərmişdir ki, müasir inküzivliyanın ilk ideyaları J.J. Roussonun və onun insan birliyi haqqında düşüncələri öz əksini tapmışdır. “Təbii hüquq nəzəriyyəsində” bütün insanların yaranışdan bərabər olması və əxlaqi saflığın isə insanları birləşdirən bir məqam olması xüsusi ilə vurğulanır [3, 46-65].

İnküziv cəmiyyətin yaranması – uzunmüddətli və mürəkkəb bir prosesdir. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan insanlarla bağlı mövcud köhnə düşüncələr cəmiyyətdə inküziyanın inkişafını xeyli ləngidir. Burada ictimai münasibətlərin bütün sahələrə aid edilmiş formaları nəzərdə tutulur (təhsil, səhiyyə, məşğulluq və s.). İnküziv mədəniyyətin təhsil müəssisələrində formalaşdırılması subyektlərin emosional təhlükəsizliyinin qarantı qismində çıxış edir və aşağıdakı istiqamətlərdə təzahür edir:

- müasir cəmiyyətdə inküziv proseslərin əsaslarını və əhəmiyyətini dərk etmək;
- inküziv təhsilin prinsiplərinin ideyalarının, mahiyyətinin, dəyərlərinin qəbulu;
- xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlara qarşı tolerant münasibətin formalaşdırılması;
- bərabər hüquqlu, demokratik təhsil mühitinə ehtiyacı olan uşaqların təhsilə cəlb edilməsi üçün zəruri olan bilik, bacarıq və vərdislərin mənimsənilməsi və sosial qarşılıqlı əlaqə.

İnküziv mədəniyyətin baza prinsipi olaraq bərabərlik, tolerantlıq, birlik olmalıdır. Bir çox araşdırmaların nəticəsi olaraq “inküziv mədəniyyət” anlayışını subyektlər arasında təhlükəsiz emosional qarşılıqlı əlaqələrin psixoloji hazırlığı kimi dəyərləndirmişik. Buraya

daxildir fərqli məqamlar, adaptasiya şərtləri kimi (təhsil, sosial) keyfiyyətli və tam əks-əlaqə. Təhsil müəssisələrində inklüziv mədəniyyətin formalaşdırılması təhsil münasibətlərinin inklüziv subyektlərinin emosional və fiziki təhlükəsizliyini təmin edir.

Təhsil müəssisəsində inklüziv mədəniyyətin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi üçün bir sıra yollar mövcuddur və onlardan bəzilərini təqdim etmək olar:

–xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların tədrisi və tərbiyəsi məsələləri ilə məşğul olan pedaqoji heyət üçün vaxtında yüksək keyfiyyətli təlimlərin keçirilməsi (təkmilləşdirmə kursları, təlim kursları, seminarlar, dəyirmi masalar, dialoq platformaları və s.);

–əlavə köməyə və korreksiyaedici köməyə ehtiyacı olan şagirdlərə fərdi və differensial yanaşma əsasında vaxtında və keyfiyyətli yardımın göstərilməsi (fərdi dərslər, uyğunlaşdırılmış tapşırıqlar, müşayiətedici yardım və s.);

–bütün şagirdləri birləşdirən və uşaq kollektivinin birliyini təşviq edən inklüziv tədbirlərin müntəzəm keçirilməsi (sərgilər, yarmarkalar, ekskursiyalar, diskussiyalar və s.);

–bu və ya digər materialın mənimsənilməsində və öyrənilməsində əlçatanlığı təmin edən adaptiv təhsil şəraitinin yaradılması (material-texniki vasitələr, maneəsiz mühit, metodiki təminat və s.);

–keyfiyyətli və kompleks şəkildə burada fəaliyyət göstərən bütün komanda üzvlərinin işində vahid tələblərin və şərtlərin irəli sürülməsi, savadlı konsultasiyalar kommunikativ əlaqələr (konsiliymlar, treninqlər, dəyirmi masalar, konfranslar və s.).

Ölkəmizdə son illərdə inklüzivanın tətbiqinin aktuallığının artması ilə yanaşı, bu işin mədəni aspektləri də gündəmdə olmaqdır. Dünyada gedən proseslər nəzərə alınmaqla, Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutu, Təhsil Nazirliyi, BMT-nin Uşaq Fondu (UNICEF) ilə birgə “İnklüziv sinif təşkil edilən ümumi təhsil müəssisələrinin şəbəkəsinin genişləndirilməsi” mövzusunda layihəyə start verilmişdir. Layihənin təşkili və keçirilməsi prosesində inklüzivanın mahiyyətinin dərk, onun hüquqi bazası, terminologiya, əlilliyin model formaları, cəmiyyət daxilində hər bir vətəndaşın inklüziv mədəniyyətinin səviyyəsi müzakirə edilmişdir və mütəxəssislər tərəfindən analitik təhlil aparılmışdır. Keçiriləcək tədbirlər sırasında təhsil prosesinin bütün iştirakçılarının maraqlı tərəflər kimi bu işə cəlb edilməsi xüsusi məqamə özündə ehtiva etmişdir [1].

İnklüziv təhsilə aid ideyalar, məqsədlər, prinsiplər, dəyərlər və inanclar yaradılmış inklüziv təhsil mühitində öz əksini tapmalıdır ki, mühit təlimə, tərbiyəyə, şəxsiyyətyönümlü və inkişafetdirici təhsilə olan dəyərlər sisemi ilə əlamətləndirilir. Burada daxili, xarici şərtlər, vasitələr və resursların vəhdəti şagirdlərə dair fərdi təhsil strategiyaları kimi istiqaməti müəyyən edir.

İnklüzivanın təhsil modelinə görə xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların kollektivdə daha çox vaxt keçirmələrini nəzərdə tutur. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar üçün inklüziv təhsil onların ümumtəhsil məktəblərində təhsil prosesinin bərabər hüquqlu olmalarının, cəmiyyətə inteqrasiya etmələrinin, potensiallarının üzə çıxarılmasında ən effektiv vasitə kimi hesab edilir.

İnklüziv tədbirlərin həyata keçirilməsində xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar üçün inklüziv mədəniyyətin formalaşmasının optimal seçimləri - bütün pedaqoji kollektivin planlaşdırılmış və mərhələli işidir. Bu prosesə müəllimlərin fəal cəlb edilməsi üsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlarla işin qurulmasının düzgün ardıcılıqla, günün tələblərinə cavab verən şəkildə təşkilidir. Bu reallaşdırmanın həyata keçirilməsində bir sıra vəzifələrin həlli mütləqdir:

–Oyun fəaliyyətində uşaqların inklüzi mədəniyyətinin inkişafının təmin edilməsidir.

–Keyslər, nagıllar, cizgi filmlərinin, hadisələrin müzakirəsi zamanı tolerant münasibət və tolerant davranışın formalaşdırılması.

–Qərar vermək və o qərara görə məsuliyyət hissinin formalaşdırılması.

–Keyslər, nagıllar və cizgi filmləri vasitəsi ilə ətraf aləmin dərkinə nail olmaq.

–Tapşırıqların icrası zamanı sosial-məişət zəminində düzgün istiqamətləndirməni aparmaq.

Nəticədə qeyd etmək lazımdır ki, birgə integrativ təlim və tərbiyə tədbirləri çərçivəsində müasir təhsil müəssisələrində inklüziv mədəniyyətin inkişafı təhsil prosesinin subyektlərinin kompleks şəkildə fəaliyyətinin təmin edilməsi vacibdir. Inklüziya və inklüziv yanaşmalar insani dəyərləri önə çəkən yeni yaranmaqda olan cəmiyyətin vacib məqamlarından biridir.

Ədəbiyyat

1. "İnklüziya mədəniyyətinin formalaşdırılması" məqsədilə müəllimlərlə görüşlər keçirilib. <https://edu.gov.az/az/announcements/16807-1>

2. Ulu öndər Heydər Əliyev təhsil haqqında. Azərbaycan müəllimi.- 2010.- 10 dekabr.- S.4

3. Инклюзия в образовании Том 9, № 2 (34), 2024 год ISSN 2499-9830, с.46-65

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ ИНКЛЮЗИИ ПРИ РЕАЛИЗАЦИИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Асланова Егяна Али кызы

Резюме

В рамках образовательной политики Азербайджана, обеспечивающей его успешную интеграцию в мировое образование, были предприняты решительные шаги по обеспечению нормальной интеграции в общество людей с особыми потребностями. Следует учитывать, что образовательная деятельность в обществе должна быть организована с учетом культурных аспектов. Приняты Государственные программы, создана нормативно-правовая база инклюзивного образования, к этому процессу подключились общеобразовательные и высшие учебные заведения, предпринимаются серьезные шаги по подготовке педагогических кадров для инклюзивной образовательной среды.

Концепция инклюзивного образования требует, чтобы участники образовательного процесса и образовательная среда были основаны на гуманистических принципах, чтобы в процессе коррекционно-развивающего обучения обеспечивалось участие высококвалифицированных педагогических кадров. Для превращения членов общества в активных участников процесса и преобразования образовательного процесса в инклюзивный процесс культурного образования необходимы совместные действия и культурное мышление.

FORMATION OF A CULTURE OF INCLUSION IN THE IMPLEMENTATION OF INCLUSIVE EDUCATION

Aslanova Yegyana Ali

Summary

Within the framework of the educational policy of Azerbaijan, ensuring its successful integration into world education, decisive steps have been taken to ensure the normal integration of people with special needs into society. It should be taken into account that educational activities in society should be organized taking into account cultural aspects. State

programs have been adopted, a regulatory framework for inclusive education has been created, general education and higher education institutions have joined this process, serious steps are being taken to prepare teaching staff for an inclusive educational environment.

The concept of inclusive education requires that the participants in the educational process and the educational environment be based on humanistic principles, so that the process of correctional and developmental education involves highly qualified teaching staff. To transform members of society into active participants in the process and to transform the educational process into an inclusive process of cultural education, joint action and cultural thinking are necessary.

Rəyçi: dosent Quliyev Allahverdi

Təhsilin pedaqogikası və metodikası kafedrasının 15 yanvar 2025 ci il tarixli iclas 06 sayılı protokolu

Daxil olma tarixi 23 yanvar 2024-cü il